

ОЛІМПІЙСЬКА ПІДГОТОВКА СПОРТСМЕНІВ
В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ

Оксана Шинкарук, Мирослав Дутчак, Юрій Павленко
Національний університет фізичного виховання і спорту України

Аннотация

В статье рассмотрены тенденции развития олимпийского спорта, которые связаны с увеличением доли золотых наград, завоеванных спортсменами ведущих государств мира и обострением конкуренции между ними; успехом стран на Олимпийских играх, где внедрена централизованная система олимпийской подготовки; расширением перечня видов спорта, победители в которых прогнозируемые и достигают стабильных результатов; усилением влияния на спортивные результаты инновационных технологий и медико-биологического обеспечения олимпийской подготовки и т.д. Осуществлен анализ выступления спортсменов Украины на Играх XXX Олимпиады и определены проблемы олимпийской подготовки. Обоснованы приоритетные пути решения современных проблем олимпийской подготовки в Украине.

Ключевые слова: олимпийская подготовка, современные проблемы подготовки спортсменов, перспективы.

Annotation

The article considers the trends of development of Olympic sports, which are connected with the increase of the share of gold rewards, conquered by the athletes of the leading states of the world and an aggravation of a competition between them; success countries at the Olympic games, which introduced a centralized system of Olympic preparation; extension of the list of kinds of sports, winners of which projected to reach sustainable results; increasing influence of the sports results of innovative technologies and medical and biologic maintenance of Olympic preparation, etc. Implemented the analysis of the performances of sportsmen of Ukraine at the XXX Olympic Games and defined the problems of Olympic preparation. Justified priority ways of the decision of modern problems of Olympic preparation in Ukraine.

Key words: Olympic preparations, modern problems of preparation of athletes, prospects.

Постановка проблеми. Аналіз останніх досліджень і публікацій.

У світовому співтоваристві чітко визначилась політична значимість Олімпійських ігор як важливого чинника національного престижу та консолідації нації, що особливо важливо на сучасному етапі розвитку України [2]. На міжнародному рівні відслідковується низка тенденцій розвитку олімпійського спорту, а саме: збільшується частка золотих нагород, здобутих спортсменами провідних держав світу (Китай, США, Росія, Великобританія, Німеччина, Австралія), та загострюється конкуренція між ними. При цьому кількість держав, спортсмени яких здобувають медалі, збільшилася до 87. Відзначається значний успіх на Олімпійських іграх спортсменів держав, що характеризуються наявністю централізованої системи олімпійської підготовки (Китай, Росія, Німеччина); розширюється перелік видів спорту, переможці в яких прогнозовані та досягають стабільних результатів; підвищується рівень комерціалізації олімпійського спорту, взаємодії професійного та аматорського спорту; посилюється вплив на спортивні результати інноваційних технологій та медико-біологічного забезпечення олімпійської підготовки; загострюються проблеми, пов'язані із застосуванням спортсменами заборонених допінгових препаратів під час спортивних за-

ходів, та відповідно посилюється вплив Всесвітньої антидопінгової агенції [1].

Розвиткові вітчизняної системи олімпійської підготовки перешкоджає ряд чинників. Система олімпійської підготовки не відповідає сучасним тенденціям розвитку олімпійського спорту, що в подальшому не дасть змоги українським спортсменам конкурувати за 8-12 місце за неофіційним заліком на майбутніх Олімпійських іграх [3].

Все вище зазначене обумовило дослідження з даної проблематики.

Зв'язок з науковими програмами або практичними завданнями. Робота виконана в рамках науково-дослідної теми «Вдосконалення медико-біологічного забезпечення підготовки спортсменів України до Олімпійських ігор, Юнацьких Олімпійських ігор, міжнародних спортивних змагань», затвердженої НОК України.

Мета роботи – здійснити комплексний аналіз виступу спортсменів України на Іграх XXX Олімпіади, окреслити основні проблеми олімпійської підготовки в Україні та визначити перспективи її вдосконалення.

Методи та організація досліджень. В роботі були використані такі методи: аналіз даних спеціальної науково-методичної літератури, офіційних нормативно-правових документів, опитування, аналіз даних Інтернет, співставлення, узагальнення.

Результати досліджень та їх обговорення. Україна за підсумками участі у зазначених Іграх в неофіційному командному заліку посіла 14 місце серед 204 країн (20 медалей: 6 золотих, 5 срібних і 9 бронзових). 24 спортсмени України завоювали олімпійські медалі. Такий результат відповідає більшості висновків існуючих міжнародних прогностичних систем ранжирування країн, які за результатами попередніх чемпіонатів світу, експертних оцінок,

низки економічних та соціальних чинників, напередодні Ігор XXX Олімпіади визначали можливе місце держав на цих змаганнях. Зокрема, Україні відводилось 11–16 місце в неофіційному командному заліку з 14–28 медалями, серед яких 4–6 золотих.

Проте, вказаний результат є найгіршим досягненням України за кількістю нагород на Іграх Олімпіад: 1996 р. – 23 медалі, з яких 9 золотих (9 місце), 2000 р. – 23 медалі, 3 золотих (21 місце), 2004 р. – 23 медалі, 9 золотих (12 місце), 2008 р. – 27 медалей, 7 золотих (11 місце).

За національну команду виступало 230 спортсменів: 120 чоловіків (52%) і 110 жінок (48%). За кількістю учасників Україна була 14-а серед країн-учасниць Ігор XXX Олімпіади. Українські спортсмени виступали у 174 видах змагань з 28 видів спорту (57,6% олімпійської програми). Такий рівень представництва на Іграх Олімпіад є традиційним для України.

Разом з цим, відзначається зменшення кількості видів спорту, в яких українські спортсмени завойовували олімпійські нагороди. У Лондоні спортсмени країни вибороли медалі лише у дев'яти видах спорту: боксі – 5 медалей (золоті – 2, срібні – 1, бронзові – 2), веслуванні на байдарках і каное – 3 (1, 2, 0), легкої атлетиці – 3 (0, 1, 2), фехтуванні 2 (1, 0, 1), важкій атлетиці – 2 (1, 0, 1), стрільбі кульовій – 2 (0, 0, 2), веслуванні академічному – 1 (1, 0, 0), боротьбі вільній – 1 (0, 1, 0) і гімнастиці спортивній – 1 (0, 0, 1). Для довідки: у 1996 р. українські спортсмени були олімпійськими призерами з 10 видів спорту, 2000 р. – 13, 2004 р. – 15, 2008 р. – 15. У Лондоні без медалей у порівнянні з Іграми попередньої Олімпіади залишились такі види спорту як боротьба греко-римська, велосипедний спорт-трек, дзюдо, сучасне п'ятиборство, стрільба з лука, стрибки у воду.

Звертає на себе увагу недостатньо високий якісний склад збірної команди України на Іграх XXX Олімпіади: 10 % українських спортсменів, які брали участь у цих змаганнях, посіли призові місця, а 4–8 місце – 29 %. Україна увійшла до числа «лідерів» за кількістю останніх та передостанніх місць (23 випадки) на цих Іграх. Загалом вітчизняні спортсмени були аутсайдерами у кожному восьмому номері олімпійської програми, в якому вони брали участь.

Значна частина українських спортсменів не продемонструвала на Іграх XXX Олімпіади свої кращі особисті досягнення та найвищі результати спортивного сезону. Зокрема, у легкої атлетиці з 77 членів олімпійської збірної команди України тільки 13 % мали такі результати (для довідки: у провідних командах світу цей показник становить 60-75 %). Якщо б вітчизняні легкоатлети, які взяли участь у вказаних Іграх, показали свої кращі результати, то Україна могла б завоювати додатково ще 7 олімпійських медалей. Аналогічні тенденції відзначаються й у вітчизняному плаванні.

Отже, підсумки участі спортсменів України у Іграх XXX Олімпіади відображають сучасний стан розвитку олімпійського спорту у країні та вказують на необхідність удосконалення вітчизняної системи олімпійської підготовки.

Основні проблеми олімпійської підготовки в Україні

1. Малоефективна система управління олімпійською підготовкою, залучення до її організації значної кількості суб'єктів спортивного руху.

В Україні прийнято достатню кількість нормативно-правових документів з вказаного питання, проте відсутній належний контроль та відповідальність за їх виконання. Зокрема, схвалена Кабінетом Міністрів України (розпорядження від 3 червня 2009 р. № 592-р) Стратегія формуван-

ня сучасної системи олімпійської підготовки на період до 2020 року залишилась лише на папері; за 3 роки практично не реалізується жодний з її напрямів.

До олімпійської підготовки долучаються центральний орган виконавчої влади у сфері фізичної культури і спорту, Національний олімпійський комітет України, добровільні спортивні товариства, регіональні органи влади, спортивні федерації, клуби. Нерідко одним спортсменом одночасно «опікується» декілька територіальних та відомчих організацій. У випадку його успішного виступу на спортивних змаганнях всі вони претендують на відповідні нагороди, а провалу – перекладають відповідальність один на одного.

З 2007 р. функціонує Експертна рада з питань підготовки та участі спортсменів України в Олімпійських іграх, однак вона не має вагомих важелів впливу на суб'єкти олімпійської підготовки, а відповідно не може забезпечити належну високоєфективну роботу.

2. Нераціональне використання наявних ресурсів для олімпійської підготовки.

Олімпійська підготовка здійснюється зі спортсменами значної кількості видів спорту, в т.ч. тих, що мають для України низьку ймовірність завоювання олімпійських медалей на найближчі 8 років: командні ігрові види спорту, бадмінтон, настільний теніс, кінний спорт, велоспорт-шосе, велоспорт-майнтенбайк, стрільба стендова, тхеквандо, стрибки на батуті, тріатлон, плавання синхронне та інші.

До Ігор XXX Олімпіади готувалось понад 600 спортсменів, а відповідно відбувалось «розмивання» фінансів, що виділялись на олімпійську підготовку. Зокрема, на кінний спорт у 2012 р. було виділено з державного бюджету понад 8 млн. грн.

3. Низька ефективність заключного етапу підготовки до Ігор XXX Олімпіади.

З 107 спортсменів елітної групи, що здійснювали підготовку до Ігор XXX Олімпіади, лише 19 завоювали олімпійські медалі.

У ряді видів спорту (боротьба вільна, боротьба греко-римська, дзюдо, легка атлетика, плавання) основна увага в процесі олімпійської підготовки акцентується переважно на завоювання олімпійських ліцензій та виконання відповідних нормативів, а не на успішному виступі на Іграх Олімпіади.

За експертними оцінками лише 15-20 % українських спортсменів вийшли на пік спортивної форми під час Ігор XXX Олімпіади.

Низький відсоток демонстрації українськими спортсменами найкращих своїх результатів на Іграх Олімпіади свідчить про певну хаотичність у плануванні та реалізації заключного етапу олімпійської підготовки та недоліки фахової підготовленості окремих тренерів збірних команд України.

4. Незадовільне матеріально-технічне забезпечення олімпійської підготовки.

Практично жоден з пріоритетних видів спорту в Україні немає належної навчально-тренувальної бази, що відповідає світовим стандартам. Хоча у державі нараховується 78 баз олімпійської підготовки, що вимагають проведення системної модернізації та упорядкування.

Нерідко провідні спортсмени вимушені за власні кошти забезпечувати себе індивідуальним спортивним обладнанням та інвентарем.

5. Недостатній рівень конкуренції при формуванні збірних команд України.

Стан здоров'я дітей та молоді в Україні стрімко погіршується, як наслідок, зменшується кількість осіб, які можуть бути залучені до спорту вищих досягнень, зокрема здатних тренуватися та витримувати значні фізичні навантаження, та добиватися високих спортивних результатів.

Кількісні та якісні показники діяльності дитячо-юнацьких

спортивних шкіл, училищ фізичної культури, шкіл вищої спортивної майстерності не відповідають сучасним запитам спорту вищих досягнень.

Має місце нераціональна побудова багаторічної підготовки спортсменів та її «форсування» на початкових етапах.

6. Низьке наукове та медичне забезпечення олімпійської підготовки.

Штатний склад наукових працівників, які можуть бути залучені до наукового супроводу олімпійської підготовки, становить лише 70 осіб, або 30 % від потреби на найближчі 3-4 роки.

Фінансування наукового супроводу олімпійської підготовки здійснюється останнім часом лише Національним олімпійським комітетом України в обсязі 500-800 тис. грн., що становить лише 8-10 % від обсягів на зазначені цілі у найближчих конкурентів України на Іграх Олімпіади.

В Україні практично відсутня галузева служба спортивної медицини, що здатна забезпечити профілактику травматизму спортсменів, первинну допомогу та реабілітацію, спеціальне харчування і відновлення, функціональну діагностику і корекцію процесу підготовки, використання фармакологічних засобів, профілактику використання допінгу.

Пріоритетні шляхи вирішення сучасних проблем олімпійської підготовки в Україні

1. Реформування системи управління розвитком спорту та олімпійської підготовки.

Необхідно чітко розмежувати повноваження суб'єктів сфери фізичної культури і спорту для уникнення дублювання функцій щодо розвитку спорту та олімпійської підготовки. Зокрема, доцільно відповідальність за проведення олімпійської підготовки покласти на Національний олімпійський комітет України (далі – НОК) з виділенням для цього відповідних асигнувань з державного

бюджету. НОК укладає угоди з кожним спортсменом та його особистим тренером, які залучені до олімпійської підготовки, де закріплюються конкретні зобов'язання сторін щодо підготовки до Ігор чергової Олімпіади, в т.ч. участь у міжнародних змаганнях протягом 4-річного циклу підготовки.

Відповідальність за розвиток дитячого, дитячо-юнацького, резервного спорту всередині країни (матеріальна база, кадрове забезпечення, організація тренувальної та змагальної діяльності) покласти на центральний орган виконавчої влади у сфері фізичної культури і спорту (в т.ч. – державних тренерів), добровільні спортивні товариства, спортивні федерації, регіональні та місцеві органи управління. При цьому необхідно розставити пріоритети, заохочуючи розвиток тих чи інших видів спорту в конкретних територіях чи організаціях, де є або може бути розвинена відповідна матеріальна база та кадровий потенціал тощо.

Налагодити ефективний державний та громадський контроль за виконанням раніше прийнятих рішень щодо розвитку спорту та олімпійської підготовки.

2. Здійснення олімпійської підготовки з видів спорту, в яких Україна здатна мати олімпійські медалі в найближчі 8 років.

Необхідно орієнтуватись на розвиток пріоритетних видів спорту і дисциплін, що мають з одного боку багаті традиції підготовки, відповідний потенціал спортсменів, які мають високу ймовірність отримання олімпійської нагороди, кваліфіковані тренерські кадри, а з іншого – недостатньо високу конкуренцію на міжнародній арені та висока «медалоємність». На сучасному етапі для України це такі види спорту: легка атлетика (переважно стрибки і метання), спортивна гімнастика, важка атлетика, бокс, фехтування, стрільба кульова, боротьба вільна, дзюдо, веслування

на байдарках і каное, веслування академічне, плавання.

3. Залучення до олімпійської підготовки у пріоритетних видах спорту спортсменів світового рівня.

НОК України має укласти угоди про олімпійську підготовку лише зі спортсменами, які з результатами участі в офіційних міжнародних змаганнях, рейтингом міжнародних спортивних федерацій, висновків експертів входять до найсильніших атлетів у своєму виді спорту, дисципліні, ваговій категорії тощо, які разом із тренером несуть персональну відповідальність за виконання взятих на себе зобов'язань щодо результатів участі в Іграх наступної Олімпіади. Загальна кількість таких спортсменів не повинна перевищувати 100 осіб, в т.ч. до цього складу можуть входити видатні спортсмени з непріоритетних видів спорту. Необхідно здійснювати щорічне оновлення цього контингенту (в межах 10-15 %) за рахунок вилучення осіб, які погіршили спортивні результати, та включення нових перспективних спортсменів. Для вказаної категорії спортсменів забезпечують належні умови, які відповідають міжнародним стандартам, створення та реалізацію системи індивідуального забезпечення за всіма складовими олімпійської підготовки.

4. Забезпечення виходу на пік готовності в 4-річному циклі на Іграх чергової Олімпіади 50-70 % спортсменів, які були залучені до олімпійської підготовки.

Основним елементом підвищення кваліфікації тренерів, які здійснюють олімпійську підготовку, має стати обов'язкове щорічне підвищення кваліфікації шляхом участі у відповідних курсах, конференціях, семінарах, стажування у зарубіжних центрах та складання спеціального екзамену.

Залучення до здійснення олімпійської підготовки окремих вітчизняних спортсменів провідних

зарубіжних фахівців за напрямами підготовки.

НОК налагодити дієвий механізм моніторингу за складанням та реалізацією індивідуальних цільових програм олімпійської підготовки спортсменів.

Необхідно здійснювати комплексне та системне вирішення різноманітних питань щодо створення належного фінансового та матеріально-технічного забезпечення, медичного й наукового супроводу олімпійської підготовки.

5. Створення сучасних центрів олімпійської підготовки.

Формування 5-7 національних центрів олімпійської підготовки з об'єднанням відповідних установ, організацій, підприємств, здатних забезпечити повний спектр якісних послуг національним командам: тренувальні, навчальні, наукові, медичні, інформаційні, матеріально-технічні, сервісні та адміністративні.

Доцільним видається в рамках реалізації ініціативи керівництва держави про зміцнення матеріально-технічної бази фізичної культури і спорту (програма «3x27») у регіонах держави в першу чергу спрямувати відповідне фінансування та зусилля на будівництво сучасних баз олімпійської підготовки на місцях з урахуванням пріоритетності видів спорту, наявних спортивних традицій та кваліфікованих тренерських кадрів.

Забезпечення кожної національної федерації 1-3 сучасними тренувальними спортивними базами, які відповідають вимогам міжнародних федерацій по проведеному змагань високого рівня. Будівництво спортивних споруд і баз олімпійської підготовки повинне враховувати особливості регіону: наявні кліматичні умови, кадровий потенціал, контингент спортсменів тощо.

6. Удосконалення медичного та фармакологічного забезпечення олімпійської підготовки.

Необхідно здійснювати щорічне підвищення кваліфікації

лікарів, які задіяні до медичного обслуговування спортсменів, що здійснюють олімпійську підготовку.

Національному антидопінговому центру забезпечити розробку та реалізацію програми з профілактики використання спортсменами заборонених засобів та методів.

7. Впровадження в олімпійську підготовку сучасних наукових технологій:

- створення у структурі центрів олімпійської підготовки комплексів з науково-методичного забезпечення національних команд за принципом впроваджувальних дослідних центрів;

- налагодження роботи стаціонарних та мобільних наукових лабораторій на основних базах олімпійської підготовки;

- реалізація державної програми з впровадження інноваційних технологій (інформаційних, генних, нанотехнологій тощо) у спорт найвищих досягнень із залученням провідних навчальних, наукових закладів, організацій та

підприємств країни;

- створення національної інформаційно-комп'ютерної мережі з наданням довідково-консультативних, науково-технічних, контрольно-управлінських послуг фахівцям, які задіяні в олімпійську підготовку;

- налагодження системного покращення інструментального оснащення наукової діяльності зі створенням стаціонарних науково-діагностичних стендів для споріднених видів спорту, мобільних діагностичних лабораторій комплексної та вибіркової спрямованості (біомеханічної, функціональної діагностики, біохімічної тощо) для проведення обстежень спортсменів у природних умовах тренувальної та змагальної діяльності;

- виділення на потреби спортивної науки не менше 2% загального фінансування підготовки національних команд.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Враховуючи зазначене, реалізація су-

часної олімпійської підготовки в Україні можлива при розробці й апробації концептуально нової моделі, основним принципом якої повинна стати сукупність взаємозв'язаних компонентів, які дозволять сформувати ефективну підготовку спортсменів, що забезпечить їх успішний виступ на змаганнях.

Література

1. Стратегія формування сучасної системи олімпійської підготовки в Україні на період до 2020 р.: за матеріалами сайту www.poc-ukr.org. – 4 червня 2009
2. Платонов В. Н. Спорт высших достижений и подготовка национальных команд к Олимпийским играм / В. Н. Платонов. – М.: Сов. спорт, 2010. – 310 с.
3. Шинкарук О. А. Отбор спортсменов и ориентация их подготовки в процессе многолетнего совершенствования (на материале олимпийских видов спорта) / О. А. Шинкарук. – К.: Олимп. л-ра, 2011. – 360 с.

